

בס"ד. שיחת ליל ערב חג השבועות, ה'תש"ב.

בלתי מוגה

א. בסיום מסכת סוטה שנינו: "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. אמר לי רב יוסף לתנא, לא תיתני ענוה דאיכא אנא. אמר לי רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא".

וצריך להבין: בדרך כלל מבארת הגמרא את דברי המשנה, ואילו בנדו"ד חולקת הגמרא על דברי המשנה — "לא תיתני ענוה .. לא תיתני יראת חטא"?

גם צריך להבין הקשר והשייכות בין סיום המסכת להתחלתה. ובהקדם הכלל המובא בחסידות מספר יצירה: ש"נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן". וכיון שכל ענין שבפנימיות התורה ישנו גם בנגלה, לכן, כאשר מסיימים את התורה, חוזרים ומתחילים מיד מהתחלתה, וכמו"כ מנהג ישראל שכאשר מסיימים מסכת מקשרים את הסיום עם התחלת המסכת.²

ובנדו"ד, צריך להבין הקשר והשייכות של סיום מסכת סוטה, "משמת כו' בטלה כו'" להתחלת מסכת סוטה, וגם לכללות מסכת סוטה — דלכאורה, הרי זה שייך יותר למסכת תענית וכיו"ב, אבל לא למסכת סוטה.

גם צריך להבין בהמאמר דרבי פנחס בן יאיר שהובא בסיום מסכת סוטה,

— דאע"פ שאין זו משנה אלא ברייתא, ומקומה במסכת עבודה זרה³, מ"מ, במשניות ישנות שבכת"י נמצא מאמר זה בסיום מסכת סוטה, ונעתק גם בדפוס הגמרא בסיום מסכת סוטה —

שחשיב כמה מעלות ומדריגות שמביאים זה לידי זה, ומסיים "ורוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים, ותחיית המתים בא ע"י אליהו הנביא", ואינו מזכיר כלל ענין הגאולה ע"י משיח צדקנו, דלכאורה, עיקר ענינו של אליהו הנביא הוא שינבא (אליהו הנביא) על הגאולה ע"י משיח

בתחלתה (תו"מ חכ"ו בתחלתו). וש"נ.

(1) פ"א מ"ז.

(3) כ, ב. וש"נ.

(2) ראה גם שיחת ליל ערב חג השבועות דאשתקד

צדקנו בקרוב ממש, ואעפ"כ אינו מזכיר כאן אודות הגאולה ע"י משיח צדקנו.

ב. ויובן בהקדם הוראת רבותינו נשיאינו ללמוד מסכת סוטה בימי ספירת העומר⁴:

השייכות של ספה"ע עם סוטה — מבוארת בזהר⁵ על יסוד מאמר רז"ל⁶ "כל המנחות באות מן החטין, וזו באה מן השעורין מנחת העומר כו' מאכל בהמה", שמורה על בירור נפש הבהמית.

והענין בזה — שכשם שבמנחת סוטה צריך להיות תחילה התרת ובירור כל הספיקות כו', ורק לאח"ז יכול להיות היחוד דאיש ואשה, כן הוא גם בעבודה דמ"ט ימי הספירה, שבהם מבררים ומתירים את כל הענינים של ספק וספק ספיקא כו', ועי"ז באים לענין היחוד דכנס"י והקב"ה בחג השבועות — "ביום חתונתו זה מתן תורה"⁷.

וזהו גם מ"ש בסיום מסכת סוטה "לא תיתני עונה דאיכא אנא .. לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא":

"אנא" — הוא מספר שם ב"ן⁸ (שהוא א' האופנים בצירופי השמות הקדושים, כפי שנזכרו גם ברש"י במסכת סוכה⁹), שזהו הגימטריא ד"בהמה"¹⁰, שבה נעשית העבודה דמנחת העומר שבאה מן השעורים, מאכל בהמה, כנ"ל.

ובסיום מסכת סוטה — בגמר הלימוד ועבודת הבירורים הקשורה עם מסכת זו — באים למעמד ומצב שפועלים גם ב"בהמה" ("אנא") הענין ד"עונה" ו"יראת חטא", ואז יכולים לבוא להיחוד דהקב"ה וכנס"י שביום חתונתו זה מתן תורה.

ג. והנה, באופן העבודה דבירור נפש הבהמית יש חילוק בין המשנה להגמרא:

בימי רבי — זמן המשנה — היתה התגברות הקדושה (כמ"ש¹¹ "ולאום מלאום יאמץ") באופן שלא הי' צורך במלחמה עם לעו"ז, כמודגש בהיחס של רבי ואנטונינוס, שלא זו בלבד שלא הי' באופן של

(4) "היום יום" ז אייר. וראה גם תו"מ שם.
 (9) מה, רע"א.
 (10) ראה כנפי יונה (לרמ"ע מפאנו) חלק ושי"ג.
 (5) ח"ג צו, א ואילך.
 (6) סוטה רפ"ב.
 (7) תענית כו, ב (במשנה).
 (8) ראה גם לקוטי לוי"צ לזח"א ע' קעג.
 (11) תולדות כה, כג. וראה פרש"י עה"פ.

מלחמה, כי אם באופן של שלום, אלא עוד זאת, שאנטונינוס ביקש והשתדל לשמש את רבי¹² — שזהו ע"ד מ"ש לעתיד לבוא "ועמדו זרים ורעו צאנכם"¹³. וענינו בעבודה — כמ"ש¹⁴ "בכל לבבך", "בשני יצריך"¹⁵, וכמ"ש¹⁶ "גם אויביו ישרים אתו", "זה יצה"ר" או "זה הנחש"¹⁷.

אבל לאחרי זמן המשנה נתמעטו הלבבות כו' (כמ"ש הרמב"ם¹⁸), וזהו שאמרו "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא", שבטלו כל הענינים כו', ונעשו העלמות והסתרים כו', ועד כדי כך, שפעולת ההעלם וההסתור היתה גם בהמקום שבו הי' תחילה הגילוי של רבי, שלכן הכניסו תלמידי רבי פיסקא זו ("משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא") במשנה¹⁹.

וכל זה הוא מצד ענין המשניות; משא"כ מצד ענין הגמרא — הרי מבואר בתו"א²⁰ בפירוש מארז"ל²¹ "ועלמות אין מספר, אלו ההלכות שהן מימרות האמוראים", "שזהו ענין ליבון הלכתא .. ע"י קושיות ופירוקים .. לברר בירורים כו'", כמאמר הזהר²² "בעבודה קשה דא קושיא, בחומר דא קל וחומר .. ובלבנים דא ליבון הלכתא", והיינו, שע"ז מבטלים את כל ההעלמות וההסתרים, ופועלים את ענין הגאולה.

ונמצא, שגילוי האור שבזמן המשנה לא הי' יכול לירד ולהאיר למטה ביותר, שלכן "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא"; ואילו ע"י עבודת האמוראים נעשה תיקון כל הענינים הבלתי-רצויים, שלכן "אמר לי' רב יוסף לתנא, לא תיתני ענוה דאיכא אנא, אמר לי' רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא", היינו, שגם בבחינת "אנא" ממשיכים את אור הגאולה (כנ"ל ס"ב).

ד. ובפרטיות יותר:

סיבת הגלות היא מצד היפך הענוה, שמזה בא בדרך ממילא גם ההיפך דיראת חטא — כי, כאשר ישנו ענין של גאווה וישות, אזי אומר הקב"ה "אין אני והוא יכולין לדור"²³, ו"כאילו דוחק רגלי שכינה"²⁴, וא"כ, הרי זה ההיפך הקיצוני דקדושה.

12) ע"ז יו"ד, סע"ב.	20) שמות מט, סע"ג.
13) ישע"י סא, ה.	21) ראה זח"ג רטז, סע"א. תקו"ז בהקדמה
14) ואתחנן ו, ה.	(יד, ריש ע"ב). תכ"א (מג, ריש ע"ב). וראה
15) ברכות רפ"ט. ספרי ופרש"י עה"פ.	גם שהש"ר פ"ו, ט (ב).
16) משלי טז, ז.	22) ח"א כז, א. ח"ג קנג, א. רכט, ב.
17) ב"ר רפנ"ד.	23) סוטה ה, א.
18) ראה בהקדמתו לספר היד.	24) ברכות מג, סע"ב.
19) ראה פיהמ"ש להרמב"ם והרע"ב.	

וזהו ששנינו "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא" — שאז הי' הקלקול באופן שנתבטלה הענוה לגמרי, ונעשה ענין של גאווה וישות. אמנם, כאשר נעשה התיקון ע"י האמוראים, הרי זה לא רק באופן שנתבטל ההיפך הקיצוני דקדושה בלבד, אלא באופן שהי' ענין הענוה (ע"י רב יוסף) והענין דיראת חטא (ע"י רב נחמן) במדריגה היותר נעלית, כדלקמן.

ה. ענין הענוה דרב יוסף:

רב יוסף נקרא בשם "סיני"²⁵, ע"ש "שהי' בקי בכרייתות הרבה"²⁶, ולא הי' אצלו ענין השכחה. והרי ענין זה הוא רק מצד תכלית הביטול, שאז אין אחיזה כלל ללעו"ז, כי, כל זמן שיש איזה אחיזה ללעו"ז, אזי ישנו ענין השכחה שבאה מצד הקליפה, ואילו העדר השכחה — כמ"ש רבינו הזקן²⁷ שהשכחה מגעת "עד כסא הכבוד". אך לא למעלה מהכסא, כמ"ש²⁸ כי אין שכחה לפני כסא כבודך" — הרי זה רק מצד תכלית הביטול.

והביטול בתכלית מביא גם את ענין הגאולה — כי, ענין הגלות שייך רק כאשר יש אחיזה ללעו"ז, אבל למעלה מכסא הכבוד (למעלה מבחי' כבוד), ששם לא שייך ענין השכחה כנ"ל, לא שייך גם ענין הגלות, כי אם "עוז וחדוה במקומו"²⁹.

ולכן, רב יוסף שהי' בבחי' סיני, הנה ע"י עבודתו פעל הסרת ענין הלעו"ז, ופעל שיהי' הביטול בתכלית, שע"י יכולה להיות המשכת אלקות בעולם, ע"ד הגילוי שהי' בהר סיני שראו אלקות במוחש, מעין הגילוי דלעתיד לבוא, כמבואר בארוכה בתניא פל"ו.

וע"פ האמור שאצל רב יוסף הי' ענין הענוה במדריגה נעלית, ביטול בתכלית, יובן מה שאמר "לא תיתני ענוה דאיכא אנא" ("שאני ענותן"³⁰) — כי, רק כאשר נמצאים במדריגה נעלית של ענוה, תכלית הביטול, יכולים לידע מעלת עצמו ("דאיכא אנא"), וכיחד עם זה, עומדים כביטול וענוה, אבל אין זה שייך כאשר נמצאים במדריגה תחתונה של ענוה, שענינה רק שלילת הגאווה.

והיינו, שהענוה של רב יוסף אינה באופן של שפלות, שמשפיל את

28) ברכות לב, ב. ועוד.

29) דברי הימים"א טז, כז.

30) פרש"י סוף סוטה.

25) שם סד, רע"א. וש"נ.

26) פרש"י שם.

27) ה"ל ת"ת פ"ב סה"י.

עצמו מצד קבלת עול, אלא הוא בעצם בביטול והעדר המציאות, ולכן אע"פ שיודע מעלותיו, הרי להיותו בעצם בביטול והעדר המציאות, הנה גם ידיעת מעלותיו היא בביטול והעדר המציאות.

וכפי שמבאר רבינו הזקן³¹ החילוק שבין שפל לעניו — ששפל אינו מכיר מעלותיו, משא"כ עניו מכיר מעלותיו, ואעפ"כ הרי הוא בביטול והעדר המציאות, כנ"ל.

וע"ד הענין ד"עניו ארץ"³², דקאי על עשר ספירות הגנוזות³³ — שזוהי מדריגה היותר נעלית בסדר השתלשלות, עשר ספירות, וכפי שהם גנוזות במאצילין כשלהבת הקשורה בגחלת³⁴, ואעפ"כ, הרי הם בתכלית הביטול והעדר המציאות.

ו. ועד"ז בנוגע לענין יראת חטא דרב נחמן — "לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא" — שזוהי יראת חטא במדריגה נעלית ביותר, שבאה לאחרי ענין הענוה, ולמעלה הימנה:

אודות רב נחמן מסופר בגמרא³⁵ שאפילו בקטנותו היתה "אימתא דשמיא עלי" — לא יראת העונש, אלא יראת שמים, שהו"ע יראת הרוממות. ואם הדברים אמורים בקטנותו, הרי עאכו"כ כאשר נתגדל, ומכ"ש כאשר הוסמך ונקרא בתואר "רב נחמן".

וכיון שכן, הרי באמרו "לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא", בודאי כוונתו למדריגה נעלית ביותר ביראת חטא, שהיא למעלה אפילו מיראת הרוממות.

והענין בזה:

יראת הרוממות באה ע"י ההתבוננות ברוממותו ית', וכיון שבאה ע"י התבוננות, הרי היא בבחינת מציאות. ובמכ"ש מענין האהבה, שאע"פ שענינה הוא תשוקה ורצון, הרי זה בבחי' "יש מי שאוהב"³⁶, ועאכו"כ בנוגע לענין ההתבוננות שיש בה כל גדרי השכל, הרי זה בודאי באופן של ישות ומציאות.

ואילו שלימות הענין דיראת חטא היינו שמתירא מפני חסרון

(34) ראה סה"מ תרפ"ח (תש"ח) ע' קנח (243). וש"נ.

(35) ראה שבת קנו, ב.

(36) תו"א ויקהל (בהוספות) קיד, ד. וראה גם תניא פל"ה (מד, סע"א ואילך).

(31) ראה ביאורה"ז ס"פ פקודי לאדהאמ"צ (נט, ב) ולהצ"צ (ע' שט). וראה גם מאמרי

אדה"ז תקס"ב ח"א ע' נא. ובכ"מ.

(32) ישע"י יא, ד. תהלים עו, יו"ד.

(33) ביאורה"ז שם.

האלקות שבעולם — שמא ישנה איזה נקודה בעולם שלא נרגש בה אלקות, ש"אין עוד מלבדו"³⁷. ומובן, שבמדריגה זו לא שייך ענין של ישות ומציאות, שהרי כל תנועה של מציאות היא היפך הענין ד"אין עוד מלבדו".

ז. ועפ"ז יובן גם מאמרו של רבי פנחס בן יאיר:

רפב"י מונה כמה מדריגות שמביאות זו לידי זו, עד שבאים למדריגת הקדושה — בחי' אצילות³⁸,

ולאח"ז ממשיך: "וקדושה מביאה לידי ענוה" — שאין כוונתו להעדר הגאולה, שהרי זוהי התחלת העבודה, אלא הכוונה היא לענין הביטול במציאות (כנ"ל), וענין זה בא לאחרי מדריגת הקדושה: תחילה ישנה מדריגת הקדושה, בחי' אצילות, ולאח"ז באה המדריגה דעשר ספירות הגנוזות — "ענוי ארץ",

"וענוה מביאה לידי יראת חטא" — שזוהי המדריגה היותר נעלית ביראת חטא שבאה לאחרי ענין הענוה, כנ"ל,

"ויראת חטא מביאה לידי חסידות" — שענין החסידות הוא למעלה יותר, כי הפירוש ד"חסיד" הוא כמובא בתניא³⁹ מה ש"פירשו בתיקונים⁴⁰ איזהו חסיד המתחסד עם קן דילי", היינו, שבנוגע לעצמו אינו חושב כלל, וכל כוונתו היא רק למלא את הרצון העליון.

ובזה יובן גם הטעם שאינו מזכיר כאן את ענין הגאולה שתבוא ע"י משיח — כי, כל הענינים שנימנו הם מדריגות בעבודת האדם, ואילו ענין הגאולה אינו תלוי בכל המדריגות הנ"ל, שהרי הגאולה יכולה להיות גם "בעתה"⁴¹. — כאשר הגאולה היא באופן ד"אחישנה"⁴¹, הרי זה ע"י עבודה, אבל כאשר הגאולה היא "בעתה", אין זה שייך לכל המדריגות שבעבודה, וכמארז"ל⁴² ש"משיח יכול לבוא גם "בדור שכולו חייב".

ואעפ"כ מונה את הענין ד"תחיית המתים" — שבא בהמשך לכל המדריגות הנ"ל:

מיתה — הו"ע המציאות כו', שיכול להיות גם במדריגות נעלות, וע"ד שנת"ל (ס"ו) בנוגע ליראת הרוממות, שזהו עדיין ענין של מציאות — מיתה.

(40) ראה תקו"ז בהקדמה (א, סע"ב).

(41) ישע"י ס, כב. וראה סנהדרין צח, א.

(42) סנהדרין שם.

(37) ואתחנן ד, לה.

(38) ראה תו"א לך לך יג, א. לקו"ת פינחס

עט, ג. המשך תער"ב ח"ב ע' איקה. ועוד.

(39) ספ"י.

וזוהו שבסיום הענין מונה את הענין דתחיית המתים — שגם במקום הישות והמיתה נרגש אלקות, שזוהו תכלית העילוי.

ועל זה אומר ש"תחיית המתים בא על ידי אליהו הנביא זכור לטוב" — כי, אליהו הנביא זיכך את גופו עד שעלה בגופו השמימה⁴³, ולכן הרי זה מביא את הענין דתחיית המתים, שגם במקום הישות יהי' נרגש אלקות, והיינו, שביש הנברא יורגש אמיתית מציאותו שהוא יש המאציל⁴⁴.

ח. ועפ"ז יובן גם הקשר דסיום המסכת עם התחלתה:

בהתחלת המסכת מדובר אודות דיני סוטה — "איש כי תשטה אשתו וגו"⁴⁵.

וידוע פירוש הבעש"ט⁴⁶ — בעל ההילולא דחג השבועות — "איש כי תשטה אשתו, שהוא החומר והגוף, שעל ידו נטה ושטה מדרך הישר .. אז והובא אל הכהן, שהם התלמידי חכמים רופאי הנפשות⁴⁷, וז"ש⁴⁸ ולקח הכהן מים קדושים, הם דברי תורה, אל כלי חרס, ר"ל להלביש במשל ומליצה ויאמר לו תוכחת מוסר, ושיהי' לו רפואה כו'. אמנם, אם יתגאה בזה, שוב אין דברים נשמעים, לכך עצה היעוצה מן העפר אשר יהי' בקרקע המשכן יקח הכהן וגו'⁴⁸, ר"ל שיקח הכהן מדת השפלות כעפר שבקרקע המשכן ויתן אל המים של תורה ומוסר".

ויש להוסיף בביאור הדיוק שצריך ליקח "מן העפר אשר יהי' בקרקע המשכן" דוקא:

לכאורה, בשביל ענין הביטול מספיק גם עפר סתם, כמ"ש "ונפשי כעפר לכל תהי'⁴⁹, ו"הכל הי' מן העפר"⁵⁰, עפר סתם, ומהו הצורך בעפר מקרקע המשכן דוקא?

אך הענין הוא — כמשנת"ל (ס"ה) שצריך להיות ענין הביטול במציאות, אפילו בשעה שמכיר מעלותו כו', וענין זה מרומז ב"העפר

החכמים שהן רופאי הנפשות וירפאו חליים בדעות שמלמדין אותם כו". וכמו בחולי הגוף, כדאיתא בגמרא (ב"ב קטז, א) "כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם כו".

(48) שם, יז.

(49) ברכת "אלקי נצור כו" (ברכות יז,

א).

(50) קהלת ג, כ.

(43) מלכים-ב, א-יא. וראה סה"מ תש"ח ע' 212. ועוד.

(44) ראה ביאורו"ז לאדהאמ"צ בשלח מג, ג. ובכ"מ.

(45) נשא ה, יב.

(46) כש"ט סרמ"ט.

(47) ראה רמב"ם הלי' דעות פ"ב ה"א:

"ומה היא תקנת חולי הנפשות, ילכו אצל

אשר יהי בקרקע המשכן, היינו, שלמרות גודל מעלת המשכן שבו היא השראת השכינה, הרי הוא בתכלית הביטול דעפר.

והנה, פירוש הבעש"ט הנ"ל בפנימיות התורה, יש לו מקור גם בנגלה תורה — כמ"ש במדרשי חז"ל⁵¹ על הפסוק⁵² "איש איש גו' ומעלה בו מעל", דקאי על איש שלמטה ואיש שלמעלה, "ה' איש מלחמה"⁵², וזהו ענינה של נפש האלקית שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"⁵³, ותפקידה הוא לכבוש — "איש דרכו לכבוש"⁵⁴ — את נפש הבהמית והגוף, והכיבוש הוא ע"י "מים קדושים", תורה, ביחד עם "עפר המשכן", ענין הענוה והביטול.

וענין זה קשור עם מ"ש בסיום המסכת "לא תיתני ענוה דאיכא אנא" — שע"י הענוה והביטול פועלים הביורור והכיבוש גם ב"אנא", בגימטריא "בהמה" (כנ"ל ס"ב), שהו"ע בירור נפש הבהמית, ומזה באים להענין דיראת חטא שהוא למעלה גם מענין הענוה, ועד שבאים להענין דתחיית המתים, שהוא תכלית העילוי (כנ"ל ס"ז). וכאשר מסיימים מסכת סוטה, שהו"ע בירור נפש הבהמית בכל המדרגות הנ"ל — אזי באים להענין ד"יום חתונתו זה מתן תורה", מענין הגילויים דלעתיד לבוא (כנ"ל ס"ה).

ט. וע"פ הידוע שכל הגילויים דלעתיד לבוא תלויים במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות⁵⁵, מובן, שגם עתה צריכה להיות העבודה דתחיית המתים.

והענין בזה — כידוע מאמר אדמו"ר הזקן⁵⁶ בפירוש מארז"ל⁵⁷ "זוטרא דבכו מחי' מתים", ש"מת" הוא קר, והרי אין לך דבר קר כמו השכל, וכאשר תורת החסידות מכניסה חיות בהמוח והשכל הקר, הרי זה ענין של "תחיית המתים".

ונמצא, שהעבודה דתחיית המתים עתה היא הפצת המעיינות דתורת החסידות.

וזהו גם שע"י הפצת המעיינות פועלים קא אתי מר⁵⁸, שאז יהי

51 יל"ש עה"פ (רמז תשה). הובא (56 ראה סה"ש תרצ"ז ע' 195. אג"ק אדמו"ר מוהררי"צ ח"ד ס"ע שטו. ח"ה ס"ע

52 בשלח טו, ג. וראה סוטה מב, ריש שעא (נעתק ב"היום יום" יא סין). ע"ב.

57 ע"ז יו"ד, ב. וראה סה"ש תש"ג ע' 99.

58 ראה אגה"ק דהבעש"ט (כש"ט

בתחלתו. ובכ"מ).

53 תניא רפ"ב.

54 יבמות סה, ב.

55 תניא רפל"ז.

הענין דתחיית המתים כפשוטו — "תחיית המתים (ש)באה ע"י אליהו
הנביא זכור לטוב במהרה בימינו", אמן.

